

**ЖОҒАРЫ ЖӘНЕ ЖОҒАРЫ ОҚУ ОРНЫНАН КЕЙІНГІ БІЛІМ:
МӘСЕЛЕЛЕР, ЖАҒАШЫЛДЫҚ, ДАМУ БОЛАШАҒЫ
ВУЗОВСКОЕ И ПОСЛЕВУЗОВСКОЕ ОБРАЗОВАНИЕ:
ПРОБЛЕМЫ, ИННОВАЦИИ И ПЕРСПЕКТИВЫ**

ӘОЖ 378.014.15
МРНТИ 14.35.07

<https://doi.org/10.51889/1728-5496.2023.1.76.008>

С.К. Абильдина¹, С.Х. Медиева,^{1*} Р.Б. Асилбаева,² Қ.Т. Аналбекова¹

¹Е.А. Бөкетов атындағы Қарағанды университеті,
Қарағанды, Қазақстан

²Ш.Есенов атындағы Каспий технологиялар және инжиниринг университеті
Ақтау, Қазақстан

**БОЛАШАҚ ПЕДАГОГТАРДЫҢ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ДИЗАЙНДЫ
ҚОЛДАНУЫНДАҒЫ ШЫҒАРМАШЫЛЫҚТЫҢ РӨЛІ**

Аңдатпа

Мақалада педагогикалық дизайнның түрлі тұжырымдары қарастырылған. Педагогикалық дизайнның қазіргі заманның талаптарына айналғаны жайлы айтылған. Педагогикалық дизайн сөзінің аудармасы мен шығу тарихы жайлы ақпарат жазылған. Практика ретінде педагогикалық дизайн сипаттамасы келтірілген. Қазіргі таңдағы білім беру тенденциялары мен реалиялары. «Дизайн» сөзінің негізгі лексемасы. Бірқатар оқыту теориялары қарастырылған: бихевиоризм, когнитивистика, коннективизм, конструктивизм және тағы басқалары. Қарастырылып отырған мәселеге өз зерттеулерін арнаған ғалымдар мен олардың пікірлері сипатталған. Шетел ғылымындағы педагогикалық дизайн негіздері. Дж. Пратт педагогикалық дизайнға берген анықтамасы. Мұғалімдерді дайындау жұмыстарының үш негізгі тобы. Қазіргі таңдағы білім беруді ақпараттандыру негіздері талданған. Болашақ мұғалімдерді кәсіби дайындаудағы оқыту құралдары мен ерекшеліктері тізімделген. Қазақстандық білім беру ситуациясында ақпараттық технологияларды қолдану ерекшеліктері. Педагогикалық дизайнның теориялық негіздемесіне байланысты педагог ғалымдардың еңбектері. Келешек мұғалімдердің кәсіби іс әрекетінде педагогикалық дизайнды қолданудың ғылыми негіздемесіндегі қарама қайшылықтар. Роберт Ганье тұжырымына байланысты педагогикалық дизайнның негізгі принциптері мен мазмұны. Ганье ұсынған сабақ барысының негізгі тоғыз элементтері. Роберт Ганьенің педагогикалық дизайн аумағындағы оқыту нәтижелері. Дэвид Мерриллдың оқыту принциптері. Электронды оқыту материалдарын өндеудің кезеңдері келтірілген. Педагогикалық дизайнның тарихи аспектілері. Педагогикалық дизайнды сипаттайтын негізгі категориялар. Білім беру ортасы. Білім беру ресурстары. Білім беру құралдары. Оқу материалдары. Онтологиялық тұрғыда педагогикалық дизайн проблемаларының бірқатар әлеуметтік феномендары. Ақпараттанған қоғам концепциясы. Дизайн теориясы мен практикасының сұрақтарымен айналысқан ғалымдар тізімі. Еуропалық білім беру жүйесінде педагогикалық дизайнды оқыту процесінің ерекшеліктері. Твент университеті тәжірибесі. Педагогикалық дизайнды жүзеге асырудағы психологиялық педагогикалық және әдістемелік талаптарды ескеру. Педагогикалық дизайнның мақсаты талданған. Педагогикалық дизайнды сәтті меңгерудің негізгі критериілері. Педагогикалық дизайнды жүзеге асырудағы шығармашылық қабілеттердің ерекшеліктері қарастырылған. В.Кантордың дизайн шығармашылығы жайлы пікірі талданған. Қазіргі замандағы педагог тұлғасына қойылатын талаптар тізімі талданған. Болашақ мамандардың шығармашылық ерекшеліктерін анықтау мақсатында жүргізілген эмпирикалық зерттеу нәтижелері келтірілген. Жүргізілген эмпирикалық зерттеу нәтижелері бойынша қорытындылар сипатталған.

Түйін сөздер: Педагогикалық дизайн, болашақ мұғалім, электронды оқыту, шығармашылық, педагог тұлғасы.

Абильдина С.К.¹, Медиева С.Х.^{1,*}, Асилбава Р.Б.,² Аналбекова К.Т.¹

¹Қарагандинский университет имени академика Е.А. Букетова,
Қараганда, Қазақстан

²Каспийский университет технологий и инжиниринга имени Ш.Есенова
Ақтау, Қазақстан.

РОЛЬ ТВОРЧЕСТВА В ПРИМЕНЕНИИ ПЕДАГОГИЧЕСКОГО ДИЗАЙНА БУДУЩИМИ ПЕДАГОГАМИ

Аннотация

В статье рассматриваются различные формулировки педагогического дизайна. Отмечается, что педагогический дизайн стал требованием современности. Проанализирован смысловое и лингвистическое содержание термина. Дана характеристика педагогического дизайна как практики. Современные образовательные тенденции и реалии. Основная лексема слова "Дизайн". Рассматривается ряд теорий обучения: бихевиоризм, когнитивистика, коннективизм, конструктивизм и многие другие. Описаны ученые и их мнения, посвятившие свои исследования рассматриваемой проблеме. Основы педагогического дизайна в зарубежной науке. Определение, данное Дж. Праттом педагогическому дизайну. Три основные группы работ по подготовке учителей. Проанализированы современные основы информатизации образования. Перечислены средства и особенности обучения в профессиональной подготовке будущих учителей. Особенности применения информационных технологий в казахстанской образовательной среде. Труды ученых-педагогов, связанные с теоретическим обоснованием педагогического дизайна. Противоречия в научном обосновании применения педагогического дизайна в профессиональной деятельности будущего учителя. Основные принципы и содержание педагогического дизайна в связи с выводами Роберта Ганье. Девять основных элементов хода урока, предложенных Ганье. Пять результатов обучения в области педагогического дизайна Роберта Ганье. Принципы обучения Дэвида Меррилла.

Приведены этапы обработки материалов электронного обучения. Исторические аспекты педагогического дизайна. Основные категории, характеризующие педагогический дизайн. Образовательная среда. Образовательные ресурсы. Средства образования. Учебные материалы. Ряд социальных феноменов проблем педагогического дизайна в онтологическом контексте. Концепция информированного общества. Список ученых, которые занимались вопросами теории и практики дизайна. Особенности процесса обучения педагогическому дизайну в европейской системе образования. Опыт университета Твента. Учет психолого-педагогических и методических требований при реализации педагогического дизайна. Проанализирована цель педагогического дизайна. Основные критерии успешного освоения педагогического дизайна.

Рассмотрены особенности творческих способностей в реализации педагогического дизайна. Проанализировано мнение В. Кантора о дизайнерском творчестве. Проанализирован перечень требований к личности педагога в современном мире. Приведены результаты эмпирического исследования, проведенного с целью выявления творческих особенностей будущих специалистов. Описаны выводы по результатам проведенного эмпирического исследования.

Ключевые слова: педагогический дизайн, будущий учитель, электронное обучение, творчество, личность педагога.

Abildina S.¹, Medieva S.^{1,*}, Assilbayeva R.², Analbekova K.¹

¹E.A. Buketov after named Karagandy University, Karaganda, Kazakhstan
Caspian University of Technology and Engineering named after Sh.Yesenova.
Aktau, Kazakhstan

THE ROLE OF CREATIVITY IN THE APPLICATION OF PEDAGOGICAL DESIGN BY FUTURE TEACHERS

Abstract

The article discusses various formulations of pedagogical design. It is noted that pedagogical design has become a requirement of modernity. The semantic and linguistic content of the term is analyzed. The characteristic of pedagogical design as a practice is given. Modern educational trends and realities. The main lexeme of the word "Design". A number of learning theories are considered: behaviorism, cognitive science, connectivism, constructivism and many others. The scientists and their opinions who devoted their research

to the problem under consideration are described. Fundamentals of pedagogical design in foreign science. The definition given by J. Pratt pedagogical design. Three main groups of work on teacher training. The modern fundamentals of informatization of education are analyzed. The means and features of training in the professional training of future teachers are listed. Features of the use of information technologies in the Kazakh educational environment. The works of scientists and teachers related to the theoretical justification of pedagogical design. Contradictions in the scientific justification of the use of pedagogical design in the professional activity of a future teacher. The basic principles and content of pedagogical design in connection with the conclusions of Robert Gagnier. Nine main elements of the course of the lesson proposed by Gagne. Five learning outcomes in the field of pedagogical design by Robert Gagnier. David Merrill's Principles of Learning. The stages of processing e-learning materials are given. Historical aspects of pedagogical design. The main categories characterizing pedagogical design. Educational environment. Educational resources. Means of education. Educational materials. A number of social phenomena of pedagogical design problems in an ontological context. The concept of an informed society. A list of scientists who have dealt with the theory and practice of design. Features of the process of teaching pedagogical design in the European education system. The experience of the University of Twente. Consideration of psychological, pedagogical and methodological requirements in the implementation of pedagogical design. The purpose of pedagogical design is analyzed. The main criteria for the successful development of pedagogical design. The features of creative abilities in the implementation of pedagogical design are considered. V. Kantor's opinion on design creativity is analyzed. The list of requirements for the personality of a teacher in the modern world is analyzed. The results of an empirical study conducted to identify the creative characteristics of future specialists are presented. The conclusions based on the results of the empirical study are described.

Keywords: pedagogical design, future teacher, e-learning, creativity, personality of the teacher.

Кіріспе. Қазіргі кезде көптеген ғалымдар өз зерттеулерінде педагогикалық дизайн тұжырымына қызығушылық танытып отырғанын байқауға болады. Бұл өз кезегінде инновациялық құрылымдарының заманауи талаптарына байланысты болып келетіні сөзсіз. Жаңа заман талаптары білім берудегі уақытты, кеңістікті және тағы да басқа факторларды ескеріп оқытудың жаңа жолдарын іздеуге ықпал етіп отыр. Жаңа әдістерді іздеу жолдарының бірі педагогикалық дизайнды құрастыру болып табылады. Педагогикалық дизайн ағылшын тілінен алынған сөз. Ол «Instructional design» деген сөзінің аударма мағынасын білдіреді. «Instructional» сөзі «оқытушы» деген сөздің мағынасын ашса, «design» сөзі «дизайн» мағынасын меңзейді [1, 27–б.].

«Педагогикалық дизайн» терминінің өзі 1940 жылдары алғаш ағылшын тілдес әдебиеттерде кездесе бастайды.

Педагогикалық дизайн теория ретінде оқыту ортасына қолайлы жағдайлар жасайтын оқу материалдары мен құралдарының тиімділігін зерттеумен айналысатын ғылым саласы болып табылады.

Практика ретінде педагогикалық дизайн – бұл оқу-тәрбиелік жағдайларды және құралдарды құрастыра отырып, бағалаумен айналысатын процесс [2, 33–б.].

Педагогикалық дизайн мамандармен бір уақытта бірнеше аймақтарда зерттелінеді. Мәселен, ғылым саласы ретінде, арнайы педагогикалық пән ретінде және жаңа оқу материалдарын құрастыру тәжірибесі ретінде. Осы сипатта педагогикалық дизайн проблемасымен айналысатын ғалымдар: А.Ю. Уваров, К.Г. Кречетников, Дж.Бром, Е.В. Абызова және т.б.

Педагогикалық дизайн мамандармен бірден бірнеше аймақтарда зерттелінуде екенін біз білеміз. Олар: ғылым саласы ретінде, арнайы педагогикалық пән ретінде және сонымен қатар жасампаз оқытушы болып табылатын оқу материалдарын жобалау тәжірибесі ретінде қарастырылуда.

Өткен ғасырдың орта шебінен бастап зерттеушілер оқыту процесінің едәуір өзгерістерге ұшырап жатқанына назар аударып отыр. Өйткені, заманауи педагогиканың көптеген проблемалары мен сұрақтары оқыту процесінің ақпараттандырылуымен байланысты болып отырғаны барлығына мәлім. Заманауи өмірдің реалияларының ерекшелігі мұғалімнен оқытушыға білімдерді беріп отырумен байланысты бұрынғы педагогика парадигмаларын қайта қарастыруға итермелеп отырғаны белгілі. Олар өз алдына қоғамның алдындағы тұрған мүлдем жаңа міндеттермен байланысты. Білім алу қазіргі таңда – бұл үзіліссіз, динамикалық, ақпараттық технологиялармен тікелей байланысты процесс болып табылатыны белгілі. Осы технологиялардың күнделікті өмірдегі және де кәсіби

аймақтардағы кең қолданысы білім беру салаларындағы міндеттерді басқаша түрде қоюға мәжбүрлеп отыр.

Педагогикалық дизайн түсінігін интерпретациялаудың көпқырлылығы «дизайн» лексемасының пәнаралық сипатымен байланысты болуы мүмкін. Сонымен қатар, таным теориясына сүйенетін бірқатар бағыттар жиынтығы келесідей: бихевиоризм (оқыту қоршаған ортадағы түрлі стимулдарға реакция ретінде); когнитивистика (оқыту сыртқы стимулға мағына беретін қайта ұйымдастыру тәжірибесі ретінде; оқытудың спиральдік процесстері; оқушылардың қызығушылықтары мен қажеттіліктеін оқыту мақсатында ескеру); коннективизм (оқыту жүйе тудыру мен шешімді қабылдау процесі ретінде; оқыту процесінің үздіксіздігі; білімдердің орындылығы және олардың жаңарып отыруы; онлайн – оқыту); конструктивизм (аутопоэзис; әлем индивидуумның өзімен тудырылатын конструктылардың жүйесі ретінде; таным процесі субъектінің әрекеттері мен тәжірибесінің құрылымы ретінде; рефлексия тәжірибесі; біріккен шығармашылық арқылы білімдерді қалыптастыру; өзіндік басқарылып отыратын белсенді танымға жағдайларды тудыру; педагог тарапынан «жұмсақ басқару»; оқу топтарын құрастыру).

Шетел теориясы мен практикасында педагогикалық дизайнға М. Меррилл, Л. Дрейк, М.Лейси және Дж.Праттпен берген анықтамалары көпке мәлім болып келеді. Оларды біріктіретін болсақ «Педагогикалық дизайн – бұл кәсіби педагогикалық практика аймағында қолданылатын оқытудың неғұрлым тиімді де рационалды және комфортты тәсілдері мен әдістер жүйесі болып табылады».

Қазіргі заманда бастауыш сыныпта оқыту студенттерін дайындайтын факультеттерде дизайнның негізін оқыту қажеттілігін дәлелдеп қою ғана жеткіліксіз болып табылатыны белгілі. Бұл тарапта терең дидактикалық бағыттың талдануы да қажет, өйткені ол тар мағынада тек кәсіби дизайнерлік сипатта ғана емес, сонымен қатар жалпы мағынада мәдени қиындықтардағы жаһандық мәнге ие.

Аталмыш мәселе бойынша мұғалімдерді дайындау жұмыстарын шартты түрде үш топқа бөлуге болады.

Бірінші топта үздіксіз педагогикалық білім беру жүйесінде мұғалім тұлғасының дамуы мен оның қалыптасуының теориялық – әдіснамалық негіздерін қарастырған зерттемелер жинақталған (Е.П. Белозерцев, Н.В. Кузьмина, В.А. Сластенин, А.И. Щербачков және тағы басқалар).

Екінші топқа студенттерде педагогикалық шеберліктің негіздеріне, педагогикалық технология аймағындағы кәсіби дағдыларға, олардың түрлі оқу – тәрбиелік жұмыстарды жүзеге асыруға дайындық негіздерін және де тұтас педагогикалық процесстің жүйесінің негіздерін қалыптастыруды зерттеуге бағытталған (Ю.П. Азаров, Ю.К. Васильев, И.А. Зязюн, А.Ф. Спирин, Н.И. Фатеева және тағы басқалар).

Үшінші топқа мұғалімнің мәдениетінің қалыптасуы, оның тұлғасының кәсіби маңызды сапаларының қалыптасуы және де педагогтың бағыттылығы, қатынастары мен мотивтерінің қалыптасуын зерттейтін жұмыстар енеді (И.Д. Багаев, С.М. Джакупов, М.Я. Виленский, И.Ф. Исаев, А.В. Мудрик, Дж.В. Конво, Р.Н. Хмельюк, Д.С. Яковлева және тағы басқалар).

Білім беруді ақпараттандыру жағдайындағы мұғалім кадрларын дайындау ақпараттық және коммуникациялық технологияларды қолдану көмегімен оқытуда жаңа модельдерді ендіру мен оларды өңдеуді меңзейді. Мұғалімнің осындай технологияларды қолдануға дайындығы ақпараттанған қоғамның дамуына қойылатын талаптарға жауап беретін тұлғалық – бағдарланған оқытуға көшудің маңызды талаптарының бірі болып табылады (С.М. Ақметбеков, А.А. Андреев, В.П. Беспалько, Е.И. Машбиц, П.И. Образцов, Е.С. Полат, В.Д.Роберт, В.И. Солдаткин, А.И. Уман, Қ.И. Қажыгельдин, В.Р. Мақпалов және тағы басқалар). Білім беру парадигмасының өзгеруі оқыту формасы мен құралдарының және де мұғалім мен оқушы араларындағы қарым-қатынастар сипатының өзгеруіне әкеледі.

Қазіргі кездегі Қазақстандық білім беру ситуациясында ақпараттық технологияларды қолдануда, электронды оқу материалдарын тудыруда жаңа бағыттардағы болашақ мұғалімдерді оқыту мазмұнын жаңартуды талап етеді. Осының барлығы болашақ мұғалімдерді кәсіби іс әрекетінде педагогикалық дизайнды қолдануға итермелейді. Ол өз алдына олардың кәсіби-педагогикалық мәдениеті мен біліктілігін қалыптастыруға мүмкіндік береді.

Педагогикалық дизайнның теориялық негіздемесіне келесі педагог ғалымдардың еңбектері арналған: Р.Х. Мұқанов, С.Р. Бұқарбаева, Қ.И. Қажыгельдин, С.И. Омарова, М.Ю. Бухаркина, М.В. Моисеева, М.И. Нежурина, Е.В. Оспенникова, А.Ю. Уварова, Р.Ю. Глазер, Т.Рэган, П.Смит және тағы басқалар. Қазіргі таңда педагогикалық дизайн мәселелері шетел білім беруінің приоритетті

бағыттарының бірі болып табылады (Джорджиа университеті, Роосевелт университеті, Флорида штатының университеті, Фрайбург университеті және тағы басқалары).

Қазіргі қалыптасқан жағдайда болашақ мұғалімдердің кәсіби іс-әрекетінде педагогикалық дизайнды қолдануға дайындықта олардың ақпараттық-коммуникациялық біліктіліктерін қалыптастыру мақсатында түрлі мектеп пәндерін оқытудың технологияларын өндеуде, оқу процесінде электронды оқу материалдарын ендірудің тиімді тәсілдерін қарастыру мәселелерін көтере кеткен жөн. Осыған байланысты келешек мұғалімдерді кәсіби іс әрекетте педагогикалық дизайнды қолданудың ғылыми негіздемесі бірден бір маңызды міндетке айналып отыр.

Осыған орай төмендегі қарама қайшылықтар байқалып отыр:

– Білім беру жүйесінің ақпараттандырылу жағдайында болашақ мұғалімдердің педагогикалық дизайнды қолдануға дайындық қажеттілігінің күрт өсуі мен осы мәселе бойынша теориялық негіздеменің жоқтығы;

– Педагогикалық дизайн талаптарын ескере отырып жалпыға бірдей электронды оқу материалдарын жасау мен оларды қолданудың объективті қажеттілігі мен оларды жасап қолданатын болашақ мұғалімдердің дайындығының жеткіліксіздігі.

Педагогикалық дизайнның негізгі принциптері мен мазмұны осы бағыттың негізін салушылардың бірі Роберт Ганьемен анықталған болатын. Өзінің «Оқыту шарттары» атты кітабында ол оқу сабақтарының тоғыз элементтерін ұсынған болатын. Оларды сабақ барысында ескеру өз алдына өте маңызды болып табылады.

Олар:

– Зейінді шоғырландыру (Present стимул);

– Оқушылармен оқыту мақсатын талқылау (қазіргі таңда бұл кезеңді оқушылармен бірге оқудың мақсаты мен міндеттерін қою);

– Жаңа материалды көрсету (білімдерді өзектендіру, жаңа материалды меңгеру, жеткілікті формада курстың негізгі ойын жеткізуге мүмкіндік береді);

– Оқыту процесін басқаруды қамтамасыз ету;

– Нәтижелерді анықтау (оқушыларға тақырып бойынша білімдер мен шеберліктерді көрсету);

– Кері байланысты қамтамасыз ету (рефлексия – оқушылардың атқарылған жұмыстары туралы пікірлері);

– Алған білімдердің мазмұнын басқа контекстлерге ауыстыру;

– Оқу нәтижелерін бағалау.

Педагогикалық дизайнер жобалау технологияларына сүйене отырып қойылған міндеттерге жетудің құралдарын анықтап қана қоймай, сонымен қатар білім беру ортасын процесс нәтижелеріне ықпал ететін маңызды компонент ретінде қарастырады.

Роберт Ганье педагогикалық дизайн аумағында бес оқыту нәтижелерін бөліп қарастырады. Олар интеллектуалды дағды «когнитивті стратегия», вербалды ақпарат, қимыл-қозғалыстық дағдылар, қатынастар. Осы аталған оқыту нәтижелерінің әрқайсысы оларды жүзеге асырудың ең тиімді шарттары орындалған кезде жүзеге асырылады, сондықтан әр оқытушы үшін меңгеруге берілетін оқыту нәтижелерінің құрылымын білу өте маңызды болып келеді.

Адам іс әрекетінің танымдық және тәжірибелік құрылымында ең алдымен барлық қоғамның ақпараттандырылуы мен цифровизациясымен байланысты сапалық өзгерістер жүріп жатқаны белгілі.

Ақпараттандыру процесі заманауи білім беру жүйесінің трансформациясына әкеліп отырады. Білім беру ортасы білім беру құрылымдарын басқару және түрлі деңгейдегі ақпараттық ресурстарға үзіліссіз қол жеткізуді қамтамасыз етумен бірге оперативті өзара әрекеттерді ұйымдастыруға мүмкіндік беретін ақпараттық және коммуникациялық құралдарымен үнемі толығып отыратыны да бізге мәлім. Білім беру цифровизациясы сонымен қатар әр оқушының сандық ортаға еніп отыруына жағдай жасап отырады. Ол өз алдына оның сандық сауаттылығын дамытуына да мүмкіндік беріп отырады.

Бірыңғай ақпараттық – білім беру кеңістігін заманауи ақпараттық-коммуникациялық және де сандық технологияларды ендіру көмегімен ұйымдастыру тек педагогикалық процестерді өзгертіп қана қоймай сонымен қатар, оның мазмұндық, ұйымдастыру және әдістемелік негіздерінің де өзгерістеріне әкеліп соғады. Осыған байланысты білім берудің ақпараттандырылуы мен цифровизациясы педагогикалық мамандық студенттерін кәсіби дайындауда бірқатар қиындықтарды анықтап отыр. Ол қиындықтар кәсіби міндеттерді соның ішінде оқытудың цифровизациясының

ақпараттық-коммуникациялық және сандық технологиялардың ресурстарын тиімді қолданумен байланысты болып келеді. Тәжірибе көрсеткендей ақпараттық-коммуникациялық және сандық технологиялар мүмкіндіктері мен оларды оқу процестерінде қолданудағы шеберліктер, дағдылар мен әдістемелерді қолдана білудің араларындағы қарама-қайшылықтар өте көп.

Мұғалім қазіргі таңда тек білімдердің трансляторы ретінде ғана болып қоймайды. Ол сонымен қатар, әр оқушының шығармашылық дамуын шыңдау мақсатында педагогикалық өзара қарым-қатынастың ашық білім беру кеңістігін белсенді ұйымдастырып отыруы керек.

Ақпараттың жедел ескіруі және білімді жедел жаңарту оқыту технологиялары мен білімдерді үнемі қайта қарастыру қажеттілігіне алып келіп отырады.

Оқыту шарттары бір жағынан оқушының танымдық, мотивациялық, іс әрекеттік аймақтарының дамуын стимулдаса, екінші жағынан педагогикалық негізделген, жағымды эргономиялық сипатта болуы мүмкін. Заманауи отандық және шетелдік мамандардың (Е.В. Ахметова, Т.Тұрсынәлі, Х.М. Базарбаева, Ж.У. Жүсіпбаева, Е.В. Абызов, А.П. Грецова, М.Н. Краснянский, К.П. Кречетников, В.И. Наумов, Е.Д. Патаракин, А.Ю. Уваров, М.Д. Меррилл, А.У. Тиффани, А.В. Казалька және т.б.) айтуынша жоғарыдағы аталған қарама - қайшылықтар жағдайында көмекке педагогикалық дизайн келе алады.

Жоғарыда көрсетілген авторлардың зерттеу негіздерінде педагогикалық дизайнды қажетті оқыту нәтижесіне жетуге әкелетін педагогикалық әрекеттерге қатысты талаптар төңірегінде өңделетін зерттеу жұмыстары сонымен қатар, теориялық және практикалық білімдердің жаңа бағыты ретінде анықтап, қабылдауға болады.

Бұл процесс оқу қажеттіліктерінің анализі және педагогикалық эффективтілігімен, әдістемелік адекваттылығымен өзгешеленетін оқу ортасы мен оқыту құралдарын өндеуді қажет етеді.

Педагогикалық дизайнды бір жақты қабылдауға болмайтыны белгілі. Бір жағынан бұл процесс болса, екінші жағынан бұл пән ретінде қабылданады да, үшінші жағынан реалдылық немесе оқыту моделі болып табылады. Оның мүмкіндіктері педагогтармен толық деңгейде зерттелмеген және меңгерілмеген болып келеді және де сондықтан да оның білім беру потенциалын толыққанды қолдануға жол бермейді. Педагогикалық дизайн болашақ педагогтың интегративті, жобалық, пәнаралық ойлауының дамуына бағдарланған және оның әлеуметтік-кәсіби аймағында бейімделу мүмкіндіктерін тудырады.

А.П.Грецова пікірінше «Педагогикалық дизайн – бұл білім беру субъектілерінің психо-логиялық комфортты және педагогикалық негізделген дамуын қамтамасыз ететін, білім беру ресурстарының ең рационалды өзара байланысы мен олардың түрлі типтерінің үйлесімі негізіндегі оқу материалы мен мақсаттылы аудиториясының мазмұнын ескере отырып мақсаттылы нәтижелерге жетудің ең тиімді құралын таңдау арқылы оқушының шығармашылық мүмкіндіктерін жоспарлауы мен педагог әрекеттерінің тиімді конструкциясы болып табылады». Оның көмегімен болашақ мұғалімдердің білім берудегі әрекеттеріне дайын-дықты қалыптастыруға болады және білім беру қарым-қатынасының субъектілерінің индивидуалды мүмкіндіктерін кеңейтуге сонымен қатар, оқу нәтижесіне жетуге жағымды жағдайларды тудыруға, оқытудың тиімді индивидуалды маршрутын құрастыруға әбден болады.

И.А. Демидова педагогикалық дизайн құралдары ретінде «педагогикалық негізделген, этикалық шектелген және де эстетикалық рәсімделген» педагогикалық принциптерді қарастырады. Автордың ойынша педагогикалық құралдар оқу ақпараттарын қабылдау, есте сақтау және меңгеру процестерін жақсарту мақсатында дизайн құралдарына айналып отырады және нәтижесінде осының барлығы жинақталып педагогикалық дизайн құралдарын құрайды.

Педагогикалық дизайнға келесі кейбір спецификалық қасиеттер тән:

– Оқытудың технологиялылығы. Ол өз алдына оқу процесінің толығымен басқарылып, қадағаланатынында көрінеді;

– Оқушы іс әрекеті нәтижесіне бағдарлану (декларативті немесе өлшенетін);

– Мұғалім мен оқушы іс әрекетінің өзара ажыратылуы;

– Оқу білімінің оптимизациясы, яғни білімдердің декларативті (фактілі, концептуалды, олар «Не?» деген сұраққа жауап береді), процедуралық («Қалай?» деген сұраққа жауап береді), күзиреттілік («Неге?» деген сұраққа жауап береді) және метабілімдерге («Қалай жасалған?» деген сұраққа жауап береді) ажыратылады.

Қазіргі кезде педагогикалық дизайнның бар теориялары мен модельдерінде (отандық және шетелдік) өзіне тән үш сипаты байқалады:

- Дизайн бағыты;
- Оқыту әдістері мен оқу жағдайларын анықтау;
- Педагогикалық тәсілдер мен жеке әдістер.

Осыған байланысты педагогикалық дизайнның әр моделінің төрт функционалды компо-нентін ажыратуға болады: а) оқыту стратегиясын анықтау (оқыту мақсатын анықтау мен талдау); ә) оқуды басқару (жоспарланған әрекетті жүзеге асыру); б) бағалау және коррекция.

Жоғарыда көрсетілген процедуралар сырттан қарастырылмайды яғни, олар білім беру әрекетіне және оқу жағдайына жатады.

Оқу жағдайы – бұл оқушы үшін мәнді де маңызды жағдай болып табылады. Ол оқушыға оқу процесстерін тудырушы және тең дәрежелі ұйымдастырушысы болуға мүмкіндік беретін процесс болып табылады. Оқушы тек білімді алып қана қоймайды ол сонымен қатар, өзіндік білім беру маршрутын құрайды. Оқу жағдайы ретінде сабақ, курс үлгілері қарастырыла алады.

Әр оқу жағдайына оқытудың жеке стратегиясы құрастырылады. Инструменталды, презентациялық және интерактивті оқыту стратегияларын ажыратады.

Инструменталды стратегия мазмұны оқытушы мақсатқа жету құралы ретінде көрс-тілетін оқу материалдарын ақпарат көздері ретінде қарастрады. Бұл мақсатты мұғалім оқушыға жеткізеді де оқыту процесін толығымен басқарып отырады. Инструменталды стратегия оқушыларға қажетті білімдер, шеберліктер мен дағдыларды меңгеру барысында неғұрлым тиімді болып табылады.

Оқытудың презентациялық стратегиясы әдетте оқу ақпаратын ешқандай сыни қабынасты көтермейтін білім ретінде қарастырады. Оқу мазмұны білімдерді тек сенім негізінде қабылдауды талап етеді және де мұғалім осы қабылдауға оқушының ашықтығын және дайындағын қамтамасыз етуі керек.

Оқытудың интерактивті стратегиясында алдыңғы орынға оқушының тек материалды қабылдауы ғана емес сонымен қатар, оның берілетін білімдерге жауапты реакциясы шығып отырады. Соның нәтижесінде оқушы білім беру процесінің белсенді қатысушыларының біріне айналады.

Оқу жағдайының сценарийі – бұл педагогикалық мақсаттар мен тәсілдерге жетуге арналған әдістемелік құрастырылған педагогикалық әдістер мен технологиялардың бірізділігі болып табылады.

Олар келесі сипатта айқындалуы мүмкін: а) білімдер қоры, яғни кез келген уақытта қажетті ақпараттарға қол жеткізу (мұғалім оқушы әрекеттерін басқармайды) болып табылады; ә) оқытуды басқару жүйесі, яғни кері байланыс арқылы білімге қол жеткізуден бастап оқытуды қадағалауға дейінгі әрекеттердің бірізділігі; б) оқу ортасы, яғни білімді игерудегі тәжірибелік жолды қалыптастыру.

Оқу ортасының дизайны әр оқушыға неғұрлым қол жетімді және түсінікті болуға мүмкіндік беретін қажетті құралдар мен тәсілдерді таңдап алуға жағдай жасайды. Бұл жағдайдағы педагогикалық дизайнның ерекшелігі болашақ оқу объектісінің құрылымы құрастырылып қана қоймай сонымен қатар, оны меңгерудің сонымен бірге индивидуалды сипаттағы маршруты ой тағылымынан өтеді де тиісті деңгейде құрастырылады. Дизайн оқушының тудырылып жатқан курсының, ресурсының, контентінің интерфейсімен жұмыс барысында мақсатқа жету жолдары мен оны жүзеге асыру ерекшеліктерін анықтауға арналған болып келеді. Мәселен, оқу объектілерінің түсі қандай болуы керек, оқушыға ұсынылған навигация ыңғайлы болады ма, мәтін жеңіл оқылады ма және т. с. с. Бұл ерекшеліктер UX/UI дизайнының негізгі заңдарын ескеруге мүмкіндік береді. UX дизайны (User Experience) – қолданушы тәжірибе дизайны болса, UI дизайны (User Interface) – интерфейс дизайны болып табылады. Нәтижесінде дайын электронды ақпараттық – білім беру ортасы пайда болады.

Педагогикалық дизайн оқудың екі механизмін бөліп қарастырады: мұғалімнің оқуды басқаруы және оқушымен меңгерілген білімдерді қолдануы. Педагогикалық дизайн тұрғысынан оқуды басқару – бұл оқушы қалай оқитыны жайлы және ол қойылған мақсаттарына жетуге көмектесетін дамытушы ықпалды ұйымдастыру жайлы ақпараттарды жинастыруға қажетті құралдар жинағы болып табылады.

Педагогикалық дизайн оқытудың интерактивті стратегиясын оқушының білімге реакциясы арқылы жүзеге асырады. Педагогикалық дизайн идеологиясы оқуды басқаруың құралдарының бірі кері байланысты ұйымдастыру және оны жүзеге асырумен үзіліссіз байланыста. Кері байланыс оқыту процесін бақылау мүмкіндігін тек мұғалімге ғана беріп қоймайды соынмен қатар, оқушының өзіне оның оқу материалы жайлы ақпарат беріп отырады. Кері байланыс келесідей бөлінеді: сырттай, яғни

ол жағдайда ақпарат оқушыдан оқу жүйесіне, мұғалімге беріліп отырады және ішкі онда ақпарат оқушының өзіне өзіндік бағалау мен өзіндік талдауы мақсатында беріліп отырады.

Бағалау білім беру нәтижелеріне жауапкершілікті қатынасты қалыптастыруға мүмкіндік береді. Бағалау барлық тудырылған ресурстарды, элементтерді комплексті сараптамаға беретін коррекция құралы болып табылады. Бағалау нәтижесінде оқу материалдарымен қоса білімдерді беру процесі коррекция мен жетілдіру жүзеге асырылады.

Сонымен, педагогикалық дизайн оқу жағдайын мұқият жоспарлауға көмектеседі.

Педагогикалық дизайнер ретінде мұғалім оқу материалдарын жобалау процесінің әдістемелік негізін қамтамасыз етіп қана қоймай, сонымен қатар, ойластырылған стратегия-сын жүзеге асыру мақсатында электронды білім беру ортасын өңдеп және тудырумен айналысады. Сондықтан да мұғалімде педагогикалық дизайнның түрлі модельдерінің элементтерін қолдану қажеттілігі пайда болуы мүмкін.

Қазіргі заманауи Қазақстандық жоғары білім беру аймақтарында педагогикалық дизайн саласы білім беру, іс әрекет нәтижелері, жобалау, өңдеулер, ендіру процесі, оқу мен оқудан тыс процесстері мен ресурстарын бағалау мен басқару процестерін талдау мәселелерімен толықтырылып отырады. Аталған процестер мен ресурстар түрлі ұйымдардағы білім беру процесстерін жаңартуға бағытталады.

Педагогикалық дизайн өз конструкциясы бойынша идеяларды, мәселелерді және мақсаттарды педагогикалық технологиялар мен талдау процедураларын, анықталған мәселелер мен міндеттерді шешудің тәсілдерін, педагогикалық технологияларды білім беру процесіне ендірумен, сонымен қатар сол әрекеттердің тиімділігін бағалаудан тұратын күрделі процесс болып табылады.

Осыны ескере отырып педагогикалық дизайнер міндеттері қолда бар ресурстарды, кадрлық потенциалды, оқушылардың индивидуалды және жас ерекшелік өзгешеліктерін ескере отырып оқыту нәтижелерін жүзеге асыруға қажетті ортаның түрлі компоненттерін максималды тиімді қолдана білу болып келеді.

Педагогикалық дизайнер міндеттерінің бірі оқушыларға қол жетімді, түсінікті және ұнамды тәсілдерді анықтап, олардың танымдық қызығушылығы мен басқа да оқу нәтиже-леріне мотивациялайтын білім беру ортасын тудыру болып келетіні барлығына мәлім.

Материалдар мен әдістер. Педагогикалық дизайн ең алдымен материалды ұсыну біріз-ділігі мен оларды ұсынудың заманауи тәсілдерін қалыптастыруға бағытталады. Қазіргі заманғы үрдістегі онлайн оқыту жағдайында жоғарыда ұсынылған талаптардың мәнділігі ұлғая түсетіні белгілі. Білім беру бағдарламасын өңдеу тәжірибесінде қолданылатын педагогикалық дизайнның түрлі модельдері бар. Бұл білім беру бағдарламалары онлайн форматта ғана жүзеге асырылып қоймайды, сонымен қатар ол оқытудың дәстүрлі форма-сында да өзекті болып табылады.

Дэвид Меррилл зерттеулері осындай оқытуды ұйымдастырудың алғашқы принцип-терінің негізін қойып кеткен болатын. Бұл зерттеулерге заманауи ғалымдар өз зерттеулері мен педагогикалық дизайн концепцияларын талдауда сілтемелер келтіріп отыратыны Меррилл жұмыстарының маңыздылығын айқындай түседі.

Бұл принциптер ретінде автор нақты бағдарлама немесе оны жүзеге асыру тәжірибесіне қарамастан кез келген жағдайларда өзекті болып табылатын базалық заңдылықтарды қарастырады.

Принциптерді жүзеге асыру негізінде мәселелік – бағдарланған бағыт (мәселе) жатыр. Ол келесі шарттар орындалған жағдайда жүзеге асырылады:

- а) оқушылар реалды мәселелерді шешу барысында оқыту жеңілірек болып келеді;
- ә) алынған білімдер жаңа білімдерді алуға негіз болған жағдайда оқыту жеңілірек болады;
- б) жаңа білімдер оқушыға көрнекі түрде берілетін болған жағдайда оқыту жеңілірек болады;
- в) оқушы жаңа білімдерге қолданыс тапқан жағдайда оқыту жеңілірек болады;
- г) алынған жаңа білімдер оқушының әлеміне (білімдер жүйесі) интеграцияланған жағдайда оқыту жеңілірек болады.

Білім беру процесінің ақпараттандырылуы шеңберінде балалармен жұмыс жасаудың, оқу курстарын құрастырумен байланысты жұмыстардың жаңа әдістері пайда болып жатқаны белгілі.

Қазіргі қалыптасқан жағдайда болашақ мұғалімдерді даярлауда педагогикалық дизайнды қолдануға қажеттілік оқу материалдарына электронды оқу процесін енгізудің тиімді тәсілдерін ендіру керектігімен негізделген. Осыған байланысты келешек мұғалімдерді дайындауда бірден бір міндеттерінің бірі кәсіби іс әрекетте педагогикалық дизайнды қолдануға итермелеу болып табылады [3, 56–б.].

Педагогикалық дизайн процесс ретінде когнитивті, эмоционалды және әлеуметтік оқыту аспектілері негізінде ақпараттық білім беру ортасына арналған оқу-әдістемелік материалдарын жүйелі түрде өңдеу болып табылады.

Педагогикалық дизайнды тарихи аспектілері шеңберінде қарастыра отырып біз оның негізгі даму кезеңдеріне тоқталып кетуімізге болады.

Олардың ішінде әлеуметтік-тарихи алғышарттарын елеместен кетуге болмайды.

Педагогикалық дизайн объектісі мен пәнін жеке қарастыра алатындай ғылыми статусын тағайындайтын өзінің қағидалары мен бағыттары бар теориялық және қолданбалы білімдердің жаңа бағыты болып табылады. Педагогика тармағы ретінде педагогикалық дизайнның объектілері білім беру процесі болып табылса, ал пәні ретінде білім беру материалдары мен ресурстарының көмегімен ұйымастыратын білім беру ортасы болып келеді.

Сонымен қатар, педагогикалық дизайнды сипаттайтын келесі категориялар негізделген болатын:

1) Білім беру ортасы Э.Р. Хакимов, В.А. Ясвина мен И.Г. Шендриктің зерттеулеріне сілтеме жасай отырып білім беру ортасына келесі сипаттамаларды бере отыр: білім беру ортасы – бұл нақты белгі бойынша ықпал ету мен шарттардың жүйесі болып табылады. Сонымен қатар, кеңістіктік – пәндік және әлеуметтік қоршаған ортасында шоғырланған тұлға дамуының мүмкіндіктері қарастырылады. Бұл жерде айта кететін жайттардың бірі сыртқы орта қоғам мазмұны ретінде субъектінің (оқушы) қатысуынсыз қалыптасады. Оқушы (студент) жай ортаға емес білім беру ортасына енеді, яғни басқаша айтқанда ақпараттық орта, өйткені кез келген субъект білім беру ортасында үнемі қандай да бір ақпаратты меңгерумен айналысады: кітап оқиды, ақпаратпен алмасады немесе оны меңгереді, басқаларға мәліметтерді мазмұндайды, ережелерді жаттайды, есептер шешеді, жоспарлайды және т.б.

2) Білім беру ресурстары (француз тілінен аударғанда *ressource* қосалқы құрал) – бұл оқу – тәрбиелік ақпарат көздерінің түрлі қосымша құралдары;

3) Білім беру құралдары (басқаша айтқанда оқыту мен тәрбиелеу құралдары) – бұл білім беру процесіне ақпарат құралдары мен іс әрекет инструменттары ретінде қолданылатын материалды және идеалды объектілер болып табылады;

4) Оқу материалдары – белгілі бір логикамен құрылған оқу ақпараттарының жиынтығы. Әрине заманауи оқу материалдарының өңделуі (ақпараттық ресурстар) – өзекті процесс болып табылады және де көптеген себептерге байланысты жеткілікті деңгейде қолжетімді болып келеді. Оқушылар мен студенттердің өзіндік жұмысын ұйымдастыру процесі оларға қажетті материалдары мен оқу құралдарын қамтамасыз ету барысында керекті дағдыларды қалыптастырады. Ғылыми салаларды пәнаралық байланыстарының аймақтарын дамыту барысында білім беру мазмұнын кеңейту негізінде жаңа білімдерді меңгеру жүзеге асырылады; Тәрбиелеуге акцент қою білім беруде оқу (ендігі оқу – тәрбиелеу) ақпаратын таңдау және рәсімдеу шарттары мен принциптерін талап етеді. Оқытудағы психофизиологиялық процесіне назар аудару жас ерекшелік, әлеуметтік, психологиялық және де басқа да ақпарат алмастырудың (коммуникация) ережелері мен принциптерін ескеру қажеттілігін тудырады. Осымен бірге А.Ю. Уваров айтуынша көптеген авторлар оқу материалдарын құрас-тырғанда берілетін білімдердің негізі жайлы ойлаудың орнына сол материалдардың өздерін іздеумен ғана айналысады.

Онтологиялық тұрғыда педагогикалық дизайн проблемалары бірқатар әлеуметтік феномендарымен тікелей байланысты десек те артық болмас. Олар: 1) ақпараттық қоғамға ауысуы; 2) білім берудің ақпараттандырылуы; 3) үздіксіз білім беру парадигмаларының өзектендірілуі.

Педагогикалық дизайнды жобалауға білікті мамандарды дайындау мәселесін тудырудың негізгі факторы ақпараттық қоғамға ауысу болып табылады. Ақпараттанған қоғам концепциясы жалпы – әлеуметтік теориясы ретінде батыс зерттеушілерімен жеткілікті терең деңгейде қарастырылған. Олар: Д.Беллом, Дж.Гелбрейт, Дж.Мартин, И.Масуда, Ф.Полак, О.Тоффлер, Ж.Фурастье және т.б.

Нақты айтатын болсақ Ж.Фурастье айтуынша ақпараттанған қоғамды «ақпаратты қызмет көрсету өркениеті» болып табылады.

Сонымен қатар, осы салада еңбек сіңірген зерттеушілер: В.М. Глушкова, Н.Н. Моисеева, А.И. Ракитова, А.В. Соколова, А.Д. Урсула, Г.Т. Артамонов, К.К. Колин, А.Г. Ахметова, Г.М. Қожабердиева және тағы басқалар.

Ақпараттық қоғамға ауысу кезеңінде жоғарыда келтірілген мәселелерден бөлек адамды жылдам қабылдауға және үлкен көлемдегі ақпаратты бірден өңдеуге және оларды қазіргі заман құралдарымен, әдістер мен технологияларды меңгеруге дайындау керек болады. Бұл мәселе ғылыми статусқа айналып қоғамның ақпараттануының келесі кезеңіне айналуға мүмкіндік беріп отыр. Бір анығы жұмыс жасаудың жаңа шарттары басқа адамдармен қабыл-данған ақпараттарға тәуелдендіретіні де бар.

Соңғы жылдары ақпараттық және коммуникациялық технологиялардың интеграцияларының жағымды тенденциялары байқалып отыр. Осы бағыттағы дамуы қазіргі таңда педагогикалық дизайн аймағындағы арнайы дайындығы бар маман оқытушылардың жетіспеушілігімен ғана баяуландырылып отыр. Яғни, ақпараттық және коммуникациялық технологияларды оқу процесінде тудыру және қолдану барысында дайындықтың жетіспеушілігі.

Дизайн теориясы мен практикасының сұрақтарымен айналысқан ғалымдардың ішінде Е.А. Ариевич, П.П. Алексеев, Н.В. Воронов, В.М. Волошко, И.А. Герасименко, М.Е. Гизе, В.П. Зинченко, Ю.В. Назаров, М.П. Хилл және тағы басқалар бар.

Дж.Рейнманн айтуынша педагогикалық дизайн оқыту қажеттіліктері мен мақсаттарын талдауды енгізетін процедуралар жүйесі. Сонымен қатар осы қажеттіліктерді қанағаттандыруға арналған дидактикалық құралдар мен оларды тестілеу мен тиімділіктерін бағалау болып келеді.

Еуропалық білім беру жүйесінде педагогикалық дизайнды оқыту процесінің қажеттіліктерінен тұратын тұтас процесі болып табылады. Сонымен қатар, сол қажеттіліктердің қанағаттандыруға арналған дидактикалық құралдар жүйесін құрастыруға бағытталған. Мәселен, Твент университетінің (Нидерландар) педагогикалық факультетінде оқу материалдарын тудыруға байланысты өндірістік циклының он қадамы бойынша оқыту ұсынылады. Педагогикалық дизайн тек дидактикалық материалдары өңдеп қана қоймайды. Ол сонымен қатар олардың ары қарайғы тестілеуі мен тиімділігін бағалаумен де айналысып отырады.

Педагогикалық дизайн жайлы теориялық ақпаратты талдау негізінде бір электронды оқу материалдарын өңдеуде келесі кезеңдерді қарастырып отырмыз: 1) талдау (мақсат, тәсіл, сценарий қажеттіліктері); 2) жобалау (жоспар дайындау); 3) өңдеу (жоспарларды жүзеге асыру); 4) қолдану (оқу материалдары оқу процесінде қолданылады); 5) бағалау (оқу жұмысының нәтижелері бағаланады, қажет болса түзетулер енгізіледі) [4, 115–6.].

Талдау негізінде анықталғаны бойынша психологиялық-педагогикалық және әдістемелік талаптарды ескеру педагогикалық дизайнды оқушылардың оқу мотивациясына, қабылдау жылдамдығына және тағы басқа көрсеткіштерге әсер ететіні дәлелденіп отыр.

Сонымен, біздің ойымызша «педагогикалық дизайн» дегеніміз талдау, жобалау, өңдеу, қолдану мен бағалауды өзіне ендіретін ақпараттық-білім беру ортасындағы психологиялық-педагогикалық, эргономиялық және әдістемелік талаптар негізіндегі электронды оқу және әдістемелік материалдарды өңдеудің тұтас процесі болып табылады» [5, 76–6.].

Педагогикалық дизайнның негізгі мақсаты оқушылардың оқу мүмкіндіктерін кеңейтетін білім беру ресурстарының түрлі типтерін құрастыру болып келеді.

Болашақ мұғалімді кәсіби іс әрекетінде педагогикалық дизайнды қолдануға дайындау сәтті болу үшін олардың маман ретінде қалыптасуының деңгейі мен тиімді критерийлерін дұрыс анықтау қажеттілігін белгілеу керек. Психолого-педагогикалық әдебиеттерді талдау негізінде және біздің көзқарасымыз бойынша педагогикалық дизайнды сәтті меңгерудің келесі критерийлері байқалып отыр:

1) Студенттердің ақпараттық-технологиялық сауаттылығы; оқытудың ақпараттық технологиялары мен ұйымдастыру формалары жайлы білімдер, ақпаратты жинақтау, бағалау және қолдану дағдылары, өзіндік жұмысты интеграцияланған ақпараттық ортада ұйымдас-ту және жаңа ақпараттық-технологиялардың құралдарымен қолдана білу және ақпаратпен жұмыс жасаудың негізгі дағдылары.

2) Білім деңгейін анықтау мен тиісті кәсіби талаптарға сәйкес келетін шеберліктер мен дағдыларды анықтайтын болашақ мұғалімдердің педагогикалық дизайнды оқытудағы әрекеттердің жалпыланған тәсілдерінің қалыптасқандығы;

Қазіргі кезде мұғалімдерге сабақ барысында бір уақытта режиссер, актер, дирижер, психолог, новатор болып қана қою жеткіліксіз.

Педагогикалық дизайн ең алдымен мұғалімнің шығармашылық педагогикалық іс әрекетінің нәтижесі екені белгілі. Педагогикалық шығармашылық процесінде субъективті және әлеуметтік

құндылығы бар сапалы жаңа өнімдер құрастырылады [6, 44–б.]. Шығармашылық педагогикалық іс әрекет өнімінің жаңашылдығының екі аспектісі болады. Олар: объективті және субъективті аспектілер деп аталады [7, 145–б.]. Объективті аспект алынған өнімнің жаңашылдығы мен құндылығымен сипатталса, субъективті аспект іс әрекет субъектісінің өзі анықтайтын жаңашылдықпен өзгешеленіп отырады.

Шығармашылық іс әрекет барысында мұғалімде жаңа білімдер қалыптасудан бөлек ескі материал жаңа мағынада сипатталады [8, 69–б.]. Басқаша айтқанда материалдың екінші мазмұны ашыла бастайды.

Шығармашылық ойлау, кәсіби іс-әрекетке шығармашылық қатынас, қиял, қызығушылықтан тұратын креативтіліктің көрінісі мен коммуникациялы өзара әрекетке дайындық болып табылады.

Замануи жоғары мектеп үнемі ізденіс ортасы болып табылады және іс әрекеттің барлық жақтарын жаңарту процесіндегі қоғам қажеттіліктерін қанағаттандыруға арналған және де оны жүзеге асыру үшін шығармашылық индивидуалдылық пен ерекше креативті ойлауы бар тұлға үнемі өз біліктілігін көтеріп отырғаны жөн. Меңгерілген ғылыми және арнайы білімдер міндетті түрде жақсы маман болу кепілі бола алмайды. Жақсы маман болу үшін тұлғаның жеке тұлғалық нышандары мен шығармашылық потенциалы сияқты түрлі жақтарын ескеру керек [9, 48–б.].

В. Кантордың ойынша дизайн шығармашылықтың формасы болып табылатыны белгілі.

Қазіргі кездегі қоғамның педагог тұлғасына қойылатын талаптардың бірі – бұл оның шығармашылық белсенділігі және өзінің кәсіби міндеттерін шығармашылық тәсілмен орындай алуы болып табылады.

Болашақ педагог дизайнерге креативті болу қажет екенін ұмытпағанымыз жөн.

А.Б. Гофман пайымдауынша дизайндағы оригиналдылық оның жалпыға бірдейлігіне қарамастан және өнімдерінің стандарттылығына қарамастан «уникалды» көркем туынды тәріздес ең маңызды элемент болып келеді.

Қазіргі кезеңде дизайнның бірқатар анықтамалары бар екені белгілі. Олардың көбісінде шығармашылық іс әрекет әлем заттарын тізбектеп, эстетикалық қайта тудыру ретінде түсініледі.

Біз В.Кантормен бірге дизайнды шығармашылықтың жеке формасы ретінде қарастырамыз. Өйткені, креативтілік пен шығармашылық қабілеттер тек дизайнермен тек өзіндік іс әрекетте ғана шыңдала алады.

Қазіргі кезеңде мұғалім шығармашылық дамыған толыққанды оқушы тұлғасының дамуы мен қалыптасуын қамтамасыз ететін негізгі инструмент ретінде қарастырыла алады. Сондықтан да болашақ педагог ең алдымен өзін өзі және өзінің шәкірттерін тудыра алатындай болуы керек. Болашақ педагог тұлғасында ауқымды ойлау, шығармашылық көзқарас, эрудиция тәріздес сапалар болғаны абзал.

Шығармашылық іс әрекет процесінде тек қана креативтілік дамып қоймайды. Сонымен қатар, болашақ педагог-дизайнерлер үшін қиял, фантазия, эмоционалды реакция және эмпатия тәріздес қажетті қасиеттер дамып отырады.

Е.Н. Ковешникованың айтуынша дизайнерлік және педагогикалық іс әрекет бір жағынан жаттанды түрде меңгерілген үлгілік әрекеттер мен екінші жағынан өз бетімен табылған жаңа оригиналды әрекеттердің қосындысы болып келеді.

Болашақ дизайнерлердің креативтілігін дамыта отырып жоғары мектеп олардың болашақтағы кәсіби іс әрекетіндегі маңызды міндеттерінің бірін шешуге мүмкіндік береді – ол өз жобаларындағы технологиялық мүмкіндіктер мен қоғам қажеттіліктерін алдын ала болжай білу қабілеті. Бұл дизайнердің футурологиялық рөлімен анықталады.

Негізінен білім берудегі дизайн оқушының шығармашылық қабілеттерін дамытуға бағытталған потенциалды шығармашылық элемент ретінде оқушы тұлғасын ашуға көмек береді.

Идеалда дизайнер түсінігі педагог тәрізді креативті тұлғамен пара пар түсінік болып келеді.

Зерттеу жұмысымыздың алдына қойылған міндеттерін орындау мақсатында бір бірін өзара толықтыратын әдістер комплексі қолданылған болатын:

– Теориялық зерттеу мәселесіне байланысты отандық және шетелдік философиялық, психологиялық-педагогикалық, әдістемелік және арнайы әдебиеттерді теориялық талдау; Жоғары кәсіби білім берудегі нормативті құжаттарды талдау; Педагогикалық процесті модельдеу теориялары;

– Эмпирикалық – болашақ педагогтерды педагогикалық дизайнға оқыту бойынша жетекші педагогикалық жоғары оқу орнының тәжірибелерін жалпылау.

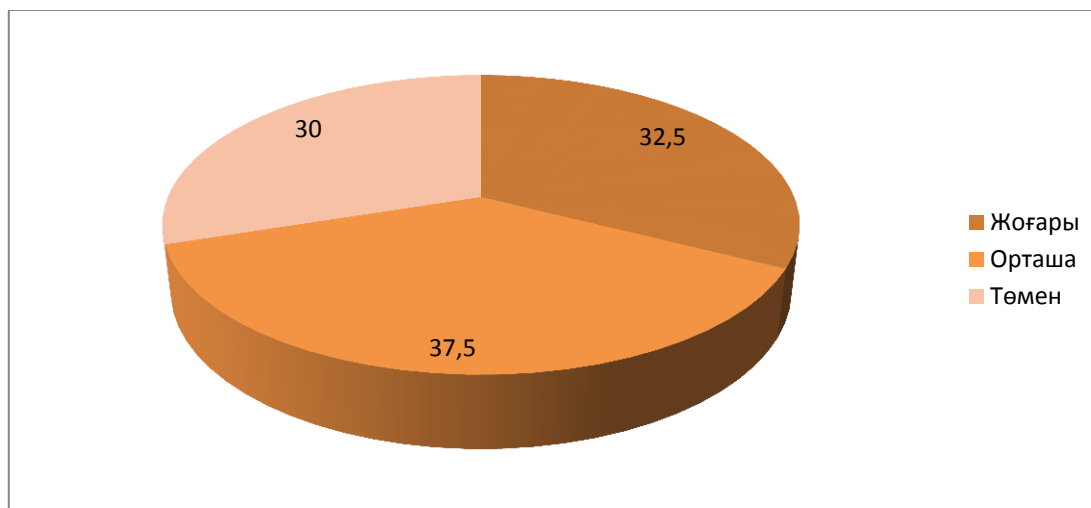
Соынмен қатар, эмпирикалық әдістер қатарында болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің педагогикалық дизайнды қолдануға дайындықтарын анықтаудағы маңызды критерийлердің бірі шығармашылық ерекшелігін анықтау мақсатында біз өз жұмысымызда Е.И. Рогов әдісінің негізіндегі Демакова Л.А. өңдеуімен модификациядан өткен «Сіздің шығармашылық потенциалыңыз» атты әдістемесін қолданып отырмыз.

Нәтижелер. Зерттеу жұмысына қатысқан сыналушылар санын жалпы алғанда 80 адамды құрады. Олардың сипаттамасына келетін болсақ, жас ерекшеліктері 18 бен 24 аралықты құрады. Зерттеу жұмысы Е.А. Бөкетов атындағы Қарағанды университетінің педагогика факультетінде оқитын болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің 1 және 2 курс студенттеріне жүргізілген болатын. Зерттеу бойынша шыққан нәтижелерді төмендегі кестеден көруге болады.

Кесте–1. Сыналушылардың шығармашылық потенциалының ерекшеліктері

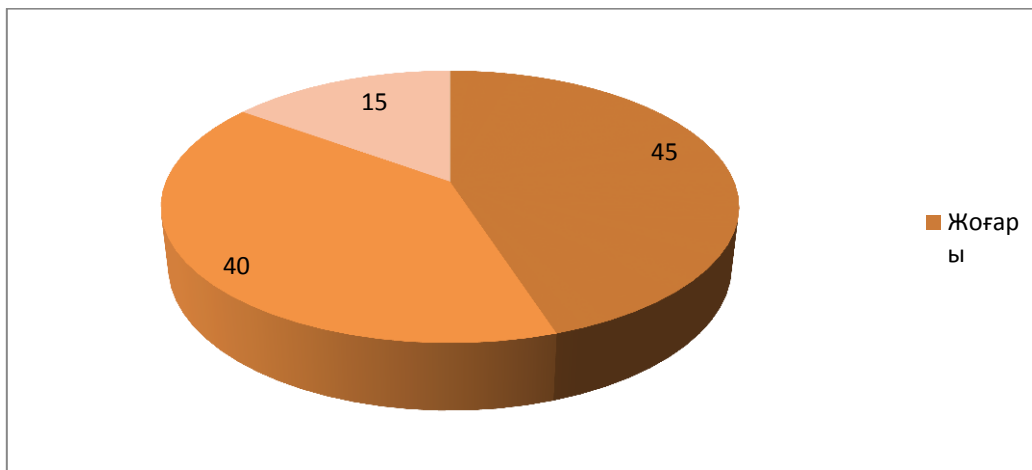
Сыналушылар	Шығармашылық деңгейі жоғары	Шығармашылық деңгейі орташа	Шығармашылық деңгейі төмен
1 курс	13	15	12
2 курс	18	16	6

Зерттеу нәтижелеріне қарайтын болсақ 1 курс сыналушыларының 32,5% шығармашылық потенциалы едәуір жоғары деуге болады. Сол жоғары деңгейді 2 курс студенттерінің 45% нәтижелерінен де көруге болады.

1 сурет. 1 курс студенттерінің шығармашылық потенциалының пайыздық көрсеткіші

Олардың өз шығармашылық потенциалдарын шыңдауға мүмкіндіктері көп болып келеді. Бұл сыналушыларға әсіресе педагогикалық аймақта шығармашылықтың түрлі формаларында белсенділік таныта алады.

2 сурет. 2 курс студенттерінің шығармашылық потенцалының пайыздық көрсеткіші.

1 курс сыналушыларының 37,5% және 2 курстың болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің 40% шығармашылықтың орташа деңгейі тән. Олардың яғни, шығармашылық потенциалдары бірқатар өнімдерді тудыруға мүмкіндік береді. Алайда, сыналушылардың шығармашылық мүмкіндіктерінде шектеулер болады. Олардың шығармашылықтарындағы кедергілердің ең үлкені «қорқыныш» болып табылады. Сәтсіздіктен қорқу олардың қиялдарын байлап отыратыны белгілі.

Сыналушылардың соңғы бөлігі яғни, 1 курс студенттерінің 30% және 2 курс студенттерінің 15% шығармашылық потенциалдары төмен деңгейде деп айтуға болады. Олар мүмкін өз қабілеттеріне сене алмау негізінде орын алады. Және де соның нәтижесінде жаңа әдістерді қабылдау барысында шығармашылық қабілеттері де байқала қоймайды.

Талқылау. Шығармашылық потенциалды анықтау әр адам үшін маңызды болып келеді, өйткені шығармашылық қабілеттердің болуы көп жағдайларда тұлғаның типі мен оның дүниетнымын анықтауға мүмкіндік береді.

Педагогтың шығармашылық потенциалы үш компоненттен тұратын динамикалық тұлғалық құрылым болып табылады. Ол компоненттердің біріншісі, құндылықтық, яғни педагогқа тән құндылықтық-шығармашылықтық ұстанымдары мен приоритеттері болса, екінші – сипатын түсініп, өз кәсіби іс әрекетін шығармашылық тұрғыда ұйыдастырудың қырлары жайлы білімдер. Үшінші компонент іс әрекеттік сипатта болады яғни, педагогтың ары қарайғы даму мүмкіндіктерін бейнелеп (педагогтың кәсіби-тұлғалық шыңдалуы) шығармашылық потенциалының өзектендірілуіне көмектесетін элементтер жиынтығы.

Педагогтың шығармашылық потенциалын анықтау барысында кез келген зерттеуші тұлғаның креативті көрсеткіштерін өлшеу кезінде қиындықтарға жолығады.

Шығармашылықтың негізгі белгілері: а) жаңа туынды құру немесе бар затты жанарту; ә) еңбек өнімдері мен оның нәтижелерінің қайталанбастығы мен оригиналдығы; б) шығармашылық пен өзіндік қатынастың өзара байланысы.

Ғалымдардың айтуынша педагогтың шығармашылық потенциалы мен кәсіби іс әрекеті араларында тікелей байланыс бар. Осыған байланысты біздің зерттеу жұмысымызда көрініп отырған болашақ педагогтардың шығармашылығындағы ерекшеліктер де соның дәлелі бола алады. Бірінші және екінші курс студенттерінің нәтижелеріне қарайтын болсақ сыналушылардың басым көпшілігінде жоғары және орта шығармашылық потенциал байқалып отыр. Біздің зерттеуімізге сай шығармашылық потенциалы жоғары сыналушыларға тән белгілер: ғылыми психологиялық-педагогикалық ойлауы жеткілікті, педагогикалық шеберліктің жоғары деңгейі, белгілі бір зерттеуші еріктігі бар, педагогикалық интуициясы дамыған, сыни талдауы жоғары.

Осы екі сыналушылар таңдамасының нәтижелерінің арасындағы өзгешеліктердің дәйектілігін анықтау мақсатында біз Манна-Уитнидің U критерийін қолдандық. Яғни 0,78 мәндерімен 0,05 шкаласынан асып тұрғаны шығармашылықтың жоғары деңгейіндегі нәтижелердің дәйектілігін статистикалық тұрғыда дәлелдеп отыр деуге болады.

Педагог – дизайнерлердің кәсіби іс-әрекетіндегі креативтіліктің болуы іс әрекет мотивтерінің іс әрекеттің материалды стимулдарына ауысуын қамтамасыз етеді.

Осы категорияның психологиялық негізі ретінде бихевиоризм теориясы болып табылады. Бихевиористік оқыту теориясының принциптері Э.Торндайкпен қарастырылған болатын. Оқу процесі Э.Торндайк бойынша «нақты ситуация мен нақты реакцияның араларындағы белгілі бір байланыстарды орнатуы» оқу процесі болып табылады. Стимул мен реакция араларындағы байланыстарды орнату заңдары ретінде ол эффект заңы, қайталау заңы және дайындық заңдарын көрсетіп отыр. Олардың ішінде эффект заңына Э.Торндайк ерекше назар аударып отыр. Оны ол келесідей анықтайды «ситуация мен жауапты реакция араларындағы байланыстарды орнату процесі қанағаттану сезімімен қосақталған кезде сол байланыстардың беріктігі ұлғая түседі. Ал егер бұл орнатылған байланыс қанағаттанбау немесе фрустрация сезімімен қосақталатын болса ол байланысар беріктігі төмендеп отырады». Э.Торндайк пайымдауынша «әр психологиялық байланыстарда индивидуалды жүйке жүйесінің ізі қалып отырады». Бұл заңдылық модульды оқыту жүйесінің негізгі артықшылығы болып табылады. Яғни, әр оқушы білімді материалды меңгеруіне байланысты индивидуалды кесте бойынша алып отырады. Бұл жағдай өте маңызды фактор болып табылады. Өйткені, әр оқушының өзіне ғана тән ойлауы мен психикасы бар сондықтан да қатаң кестемен жүретін оқыту оқу мекемелеріндегі үлгермеушіліктің жоғарылау пайызына әкеліп отырады.

Дизайнерлік іс-әрекет негізінен шығармашылық процесі болып табылады. Өйткені, дизайнер еңбегі нәтижесінде тудырылған объектілер өзіндік индивидуалды ерекшелікпен өзгешеленеді және ерекше зейін мен қабылдауды қажет етеді. Сондықтан да дизайнердің шығармашылық іс-әрекеті белгілі бір жалпы белгілеріне қарамастан өзіндік индивидуалдылығын жоғалтпауы қажет.

Қорытынды. Қазіргі таңда педагогикалық дизайн – бұл білім беруді ақпараттандырудың рөлінің ұлғаюына байланысты педагогиканың ең қарқынды дамып келе жатқан саласына айналып отырғаны барлығымызға белгілі. Педагогикалық дизайнды қолданудың бірқатар Қазақстан университеттеріндегі оң тәжірибесіне қарамастан (осы бағытта қайта дайындаудың курстары бар және де корпоративті оқытудың бұл форматы үлкен сұранысқа ие) педагогикалық дизайнды қолданудың жүйелі құрылымы әлі күнде де айқындалмаған. Сонымен қатар, оқу-әдістемелік материалдар жоқтың қасы және де аталып отырған бағытта жұмыс жасайтын оқытушылардың кәсіби құндылықтарына қойылатын нақты талаптар әлі де қарастырылмаған болып отыр.

Осының барлығы біздің ойымызша, педагогикалық дизайнды қолдануға әсіресе болашақ бастауыш сынып мұғалімдерін дайындауда ескерілгені өте маңызды деген тұжырымға әкеліп отыр. Өйткені, олардың болашақ қызметтерін креативтіліксіз, шынайылықсыз және шығармашылық қатынассыз елестету мүмкін емес.

Дизайнерлік іс әрекет креативтіліктің жоғары деңгейін қажет ететіні белгілі, өйткені, жаңа объектілерді тудырумен айналысатын аймақ болып табылады.

Қазіргі кездегі еліміздегі педагогикалық ахуал педагогикалық іс-әрекетке қатысты қойылатын талаптарды өзгертуді талап етеді.

Болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің педагогикалық дизайнды қолдануда креативтілігі бұрынғы мәселені жаңаша көзқараспен көру мен оны шешудің тәсілдерін қарастыру болып табылады [10, 234–б.].

Болашақ педагог өзінің дайындық профиліне қарамастан элеуметтік маңызды шешімдерді, соның ішінде стандарттан тыс жағдайларды шеше алатын қабілеттерге ие болуы керек. Мұғалім балаларға өзінің үлгісінде көрсетуі керек. Сондықтан болашақ педагогтардың шығармашылығын дамыту да маңызды міндет болып табылады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Абызова Е. В. Педагогический дизайн: понятие, предмет, основные категории // Вестник ВятГУ. – 2010. – № 3. – С. 12–16.
2. Родионов В.Е. Теоретические основы педагогического проектирования: монография / В.Е. Родионов. – СПб.: Питер, 1996. – С. 256.
3. Клепикова А.Г. Основы педагогического дизайна в интегрированной информационной среде обучения «Пегас»: учебник для вузов / А.Г. Клепикова. – Белгород: БелГУ, 2018. – С. 156.
4. Курносова, С.А. Подготовка студентов вуза к проектированию педагогического дизайна: концептуальные основы: монография / С.А. Курносова. – М.: МАНПО, 2011. – С. 168.
5. Клепикова А.Г. Подготовка будущего учителя к использованию педагогического дизайна в профессиональной деятельности: автореферат дис. ... канд. пед. наук. / А.Г. Клепикова. – Белгород, 2009. – С. 233.

6. Уваров А.Ю. Педагогический дизайн // Первое сентября. – 2003. – № 30. – С. 28-31.
7. Шевченко Н.И. Критическое мышление студентов как ответ на вызовы современной цивилизации // Вестник МГПУ. Философские науки. – 2019. – №4 (32). – С. 59-67.
8. Кузнецова И.С. Педагогический дизайн: учебник для вузов / И.С. Кузнецова. – Минск: МИНСТ, 2005. – С. 542.
9. Курносова С. А. Этапы проектирования педагогического дизайна // Вестник ЧГПУ. – 2011. – № 9. – С. 72–80.
10. Шалашова М.М., Шевченко Н.И. Педагогический дизайн: сущностные характеристики и актуальность для системы высшего образования: учебник для вузов / М.М. шалашова, Н.И. Шевченко. – Москва: Искра, 2020. – С. 325.

Referense:

1. Aby`zova E. V. Pedagogicheskij dizajn: ponyatie, predmet, osnovny`e kategorii // Vestnik VyatGU. – 2010. – № 3. – S. 12–16.
- 2 Radionov V.E. Teoreticheskie osnovy` pedagogicheskogo proektirovaniya: monografiya / V.E. Rodionov. – SPb.: Piter, 1996. – 256 s.
3. Klepikova A.G. Osnovy` pedagogicheskogo dizajna v integririvannoj informacionnoj srede obucheniya «Pegas»: uchebnik dlya vuzov / A.G. Klepikova. – Belgorod: BelGU, 2018. – 156 s.
4. Kurnosova, S.A. Podgotovka studentov vuza k proektirovaniyu pedagogicheskogo dizajna: konceptual`ny`e osnovy`: monografiya / S.A. Kurnosova. – M.: MANPO, 2011. – 168 s.
5. Klepikova A.G. Podgotovka budushhego uchitelya k ispol`zovaniyu pedagogicheskogo dizajna v professional`noj deyatel`nosti: avtoreferat dis. ... kand. ped. nauk. / A.G. Klepikova. – Belgorod, 2009. – 233 s.
6. Uvarov A.Yu. Pedagogicheskij dizajn // Pervoe sentyabrya. – 2003. – № 30. – С. 28–31.
7. Shevchenko N.I. Kriticheskoe my`shlenie studentov kak otvet na vy`zovy` sovremennoj civilizacii // Vestnik MGPU. Filosofskie nauki. – 2019. – №4 (32). – S. 59–67.
8. Kuzneczova I.S. Pedagogicheskij dizajn: uchebnik dlya vuzov / I.S. Kuzneczova. – Minsk: MINST, 2005. – 542 s.
9. Kurnosova S. A. E`tapy` proektirovaniya pedagogicheskogo dizajna // Vestnik ChGPU. – 2011. – № 9. – S. 72–80.
10. Shalashova M.M., Shevchenko N.I. Pedagogicheskij dizajn: sushhnostny`e xarakteristiki i aktual`nost` dlya sistemy` vy`shego obrazovaniya: uchebnik dlya vuzov / M.M. shalashova, N.I. Shevchenko. – Moskva: Iskra, 2020. – 325 s.

IRSTI 14.35.05

<https://doi.org/10.51889/1728-5496.2023.1.76.009>

Baidaliyev D.^{1*}

¹ Kazakh National Pedagogical University named after Abai,
Almaty, Kazakhstan

EFFECTIVENESS OF MODERNIZATION OF PUBLIC CONSCIOUSNESS OF FUTURE TEACHERS IN THE CONTEXT OF GLOBAL CHALLENGES

Abstract

The article is devoted to the peculiarities and effectiveness of the modernization of public consciousness in the system of professional training of future teachers of the country in the context of challenges occurring in many countries of the modern world. Since, the concept of development of the science of the Republic of Kazakhstan for 2022-2026 shows that the development of science in the countries of the modern world is in a state of global challenges and dangers, and considers the mechanisms of scientific research in the field of social sciences and humanities among the main directions on this path. Along with socio-economic spheres in the modern market era, the issue of modernization of the public consciousness of future teachers is becoming relevant in the context of global competition. From a scientific point of view, public consciousness is a multifaceted concept. Its' main feature is the spiritual unity of the individual's own worldview and